

Поэтому экономическая стратегия которую выдвигала Турция в тюркоязычных странах часто подвергалась критике. Например, по сообщениям газеты. «Финансо Форум» работа проводимая Турцией для улучшения положения турецких бизнесменов не была удовлетворительной [11]. Поэтому совместная работа Турции с тюркоязычными странами не отвечала современным требованиям. Турция создала Таможенный союз с этими государствами, не была определена стандартизация и поэтому они не могли приблизиться. Турция даже не могла обеспечить выдачу кредитов турецким бизнесменам, которые жили и работали в тяжелых условиях за рубежом.

Турция, заинтересованная в развитии экономики Азербайджана согласно современным требованиям имела большую роль в расширении экономических связей Азербайджанской Республики с иностранными государствами. Поэтому, совпадение интересов этих двух братских государств требовало большего развития их экономических связей.

Основной целью экономической связи между Азербайджаном и Турцией, в первую очередь было эффективные использования своего экономического потенциала и природных богатств, и использовать все возможности для расширения экономики обеих стран. Нужно отметить, что используемая в тот период в Азербайджане современная технология, была перенесена с помощью Турецких бизнесменов. В основе этого экономического сотрудничества стояла необходимая для обеих сторон интеграция в мировую экономику. Именно поэтому требуется специальный подход к имеющемуся между двумя братскими государствами экономическому сотрудничеству. И это было необходимым явлением в период перехода экономики Азербайджана к рыночным отношениям.

Список использованных источников

1. Turkish Ruiew / Quareli Digest (Ankara). – 1993. – vol.7. – №31. – P.96.
2. Время новостей. – 11 апреля 2000.
3. Ахмедов А.Х. Азербайджан в международных отношениях (международные связи с тюркоязычными странами. 90–е гг. XX века). – Баку: Элм–Таксил, 2009. (на азерб. яз).
4. Turkeys New World. Chahging Dynamics in Turkish Farling Policy. – Washigton, 2000. – 107.
5. Ekonomik ve Politik Gözlem, 2–8 noyabr, 1992.
6. Газета «Азербайджан». – 30 сентября 1999 (на азерб. яз).
7. Газета «Азербайджан». – 19 марта 1997 (на азерб. яз).
8. ДЕУК. Туркей 2000. На Интернационал Ыоприсон. – Истанбул, 2007, 1.11; Истанбул тукосет, 01,07.1997.
9. Газета «Халг». – 21 февраля 2007 (на азерб.яз).
10. Тцркиие 2000 (Истанбул). – 20001, п. 232.
11. «Финансал Форум» qazeta. – 1 октября 1999.

References

1. Turkish Ruiew / Quareli Digest (Ankara). – 1993. – vol.7. – №31. – P.96.
2. Vremya novostei. – 11 aprelya 2000.
3. Axmedov A.X. Azerbaidzhan v mezhdunarodnyx otnosheniyax (mezhdunarodnye svyazi s tyurkoyazychnymi stranami. 90–e gg. XX veka). – Baku: Elm–Taksil, 2009. (na azerb. yaz).
4. Turkeys New World. Chahging Dynamics in Turkish Farling Policy. – Washigton, 2000. – 107.
5. Ekonomik ve Politik Gözlem, 2–8 noyabr, 1992.
6. Gazeta «Azerbaidzhan». – 30 sentyabrya 1999 (na azerb. yaz).
7. Gazeta «Azerbaidzhan». – 19 marta 1997 (na azerb. yaz).
8. DEYK. Turkei 2000. Na International oprison. – Istanbul, 2007, 1.11; Istanbul tukoset, 01,07.1997.
9. Gazeta «Xalg». – 21 fevralya 2007 (na azerb.yaz).
10. Tcrkiie 2000 (Istanbul). – 20001, p. 232.
11. «Finansal Forum» qazeta. – 1 oktyabrya 1999.

* * *

УДК 2–752:37 «20»(498.7)

Ерич Т.Г., заступник директора з гуманітарної освіти та виховання, Ізмаїльський технікум механізації та електрифікації сільського господарства (Україна, Ізмаїл), erich_tatyana@mail.ru

Законодавство Російської імперії щодо регламентації діяльності руської православної церкви в галузі духовної освіти в XIX ст.

Аналізуються законодавчі акти Російської імперії XIX ст. з питань реформування діяльності руської православної церкви в галузі церковної освіти; визначаються особливості цього процесу на різних етапах розвитку держави в межах означеного періоду; порівнюються статутні документи, щодо регламентації діяльності церковно–освітніх закладів, які були тісно пов'язані з основами політики російської імперської влади.

Ключові слова: руська православна церква, духовна освіта, законодавство, церковнопарафіальні школи, церковні училища, семінарії, духовні академії.

Yerich T.G., Deputy Director Izmail College of Mechanization in Agriculture (Ukraine, Izmail), erich_tatyana@mail.ru

Legislation of the Russian empire on the regulation of the activity of the Russian orthodox church in the field of theological education in the XIX century

The legislative acts of the Russian Empire of the XIX century (decrees, statutes, regulations(rules) on the issues of reforming the activities of the Russian Orthodox Church in the field of Church education are analyzed; features of this process at different stages of development of the state within the aforesaid period are distinguished; statutory documents on the issues of regulating the activities of parish schools, district church schools, ecclesiastical seminaries and academies, whose work was closely connected with the basics of the policy pursued by the Russian Imperial power are compared.

For a century, the Holy Synod held some reforms of the Church educational system – in 1808–1814, 1840, 1851, 1867–1869, 1884. Each of the reforms as the main objective proclaimed the necessity for the improvement of religious education, however, objectively, no one of these reforms could not solve the problem completely.

In General, an effective system of religious education, which was under the close supervision of the state, was formed in the Russian Empire during the XIX century.

Keywords: Russian Orthodox Church, religious (theological) education, legislation, parish schools, Church schools, seminaries, ecclesiastical academies.

Ерич Т.Г., заместитель директора по гуманитарному образованию и воспитанию, Измаильский техникум механизации и электрификации сельского хозяйства (Украина, Измаил), erich_tatyana@mail.ru

Законодательство Российской империи о регламентации деятельности русской православной церкви в области духовного образования в XIX в.

Анализируются законодательные акты Российской империи XIX в. по вопросам реформирования деятельности русской православной церкви в области церковного образования; выделяются особенности этого процесса на разных этапах развития государства в рамках названного периода; сравниваются уставные документы по регламентации деятельности церковно–образовательных заведений, которые были тесно связаны с основами политики проводимой российской имперской властью.

Ключевые слова: русская православная церковь, духовное образование, законодательство, церковноприходские школы, церковные училища, семинарии, духовные академии.

Ще в другій половині XVII ст. у Російській імперії з'являються перші регуляторні постанови щодо питань розвитку освіти. Однак, без сумніву, за часів правління Петра I, який низкою наказів намагався створити в імперії чітку систему релігійної освіти, ці питання стають більш упорядкованими та підконтрольними державі. З перших кроків цього процесу, церковні освітні заклади відігравали роль не лише місць, де готували священнослужителів для церков. При практичній відсутності світських початкових навчальних закладів, церковнопарафіальні школи заповнили цю лауну, взявши на себе основний тягар підготовки освічених кадрів для імперії. На початку XIX ст. відбулася корекція традиційних політичних поглядів та орієнтирів, розширилися кордони імперії, що вимагало і нових підходів в організації системи освіти. Саме питанням законодавчого забезпечення церковної освіти в XIX ст. присвячена ця стаття.

В новітній історичній літературі серед робіт, які в тій чи іншій мірі торкаються поставленої проблеми ми можемо назвати праці Д.Грозного, К.Голдакової, Н.Діанової

[1]. Хоча в повному обсязі аналізу юридичних документів щодо становлення і розвитку церковної освіти на теренах Російської імперії в XIX ст. до цього часу зроблено ще не було.

На початковому етапі свого правління цар Олександр I залишив незмінними всі юридичні позиції по відношенню до парафіяльних училищ, семінарій, академій. Однак життя диктувало свої правила, і невдовзі стало зрозумілим, що назріла потреба в реформуванні системи духовної освіти в імперії. Безпосереднє керівництво церковними реформами початку XIX ст. здійснював князь Олександр Голіцин (1773–1844), якого в 1803 р. було призначено обер-прокурором Синоду.

Трохи раніше, 17 липня 1802 р. було видано царський указ, який передбачав введення до навчальних програм семінарій викладання лікарської науки. В документі зазначалося, що в поселеннях, де немає лікарів навіть дуже легкі захворювання можуть призвести до смерті. Відтак влада, намагаючись допомогти селянам у наданні невідкладної допомоги, вирішила покласти цей обов'язок на духівництво. Для цього передбачалося направити 50 семінаристів на навчання до медичних інститутів, по закінченню яких священники-лікарі повинні були повернутися до своїх семінарій в якості викладачів лікарської справи. В цей же час державна медична колегія повинна була розробити та видати у достатній кількості посібник, в якому б стисло надавалися рекомендації щодо лікування найбільш розповсюджених хвороб. До того ж, медична колегія повинна була відряджати своїх найкращих спеціалістів до семінарій з метою викладання лікарської науки випускникам цих закладів [2, с. 194].

Через кілька днів на підставі попереднього акту було видано спеціальний указ Синоду «Про введення в семінаріях навчання медичним наукам», в якому докладно було розписано, яким чином потрібно організувати навчання семінаристів [3, с. 203–204]. Продовженням низки законодавчих актів щодо викладання медицини в семінаріях став указ №22 839 від 27 лютого 1808 р. про виплату жалування лікарям, які навчали медицині в духовних семінаріях.

В 1807 р. за пропозицією О. Голіцина було створено особливий комітет, який отримав завдання скласти план реформування духовної освіти та знайти способи покращення матеріального становища духівництва. Через рік Комітет з успіхом вирішив поставлені завдання. З 1808 р. почалося проведення важливої в історії духовної освіти реформи.

26 червня 1808 р. було оголошено царський указ «Про вдосконалення духовних училищ; про правила існування цих училищ та капіталу на утримання духівництва» до якого додавалися штати духовних академій, семінарій, повітових приходських училищ. Документ починався словами: «виховання юнацтва, призначеного церкві, ... було визнано найважливішим предметом уваги уряду» [4, с. 368].

В законі виділялися декілька параграфів. Перший було присвячено духовним училищам. В тексті вказувалося, що головним завданням духовних училищ було надання церкві освічених пастирів та вчителів закону Божого. Відзначалося, що більшість перших учнів цивільних освітніх закладів країни (математичної Московської школи, першої гімназії С.-Петербурзької академії наук, Московського університету) були вихованцями духовних училищ. Значна частина студентів тогочасних навчальних закладів також поповнювалася за рахунок випускників духовних семінарій. Певна кількість колишніх семінаристів була зайнята на державній службі. Все це свідчило про користь духовних училищ та вимагало більшої уваги до їх функціонування.

Не викликає сумніву той факт, що на початку XIX ст. духовні школи були найкращими навчальними закладами Росії: вони давали солідні знання в галузі класичної культури та природничих наук. Переважна більшість відомих громадських, державних та наукових діячів були випускниками духовних шкіл. За підрахунками істориків, з 66 професорів Московського університету на початку XIX ст. 22 були випускниками семінарій, а 33 – іноземцями.

Однак, поки семінарії виконували загальноосвітні функції, уряд вимагав від них загальної освіти, а не специфічної богословської. Коли Олександр I завершив створення загальнодержавної системи трьохступеневої цивільної школи (початок цього процесу відноситься ще до часів правління Катерини II), виникла потреба наповнити духовну освіту власне богословським спрямуванням. Виконати це був покликаний указ №23 122, за яким держава визначала зміст навчання у духовних училищах та спосіб утримання закладів. У законі передбачалися наступні зміни:

– усі предмети, що викладалися в училищах повинні відповідати змісту духовної освіти. Найважливішими серед них визнавалися давньогрецька, латинська, російська мови; загальна та церковна історія; духовна словесність; богослов'я;

– духовні училища повинні були мати особливе управління, що не залежало б від управління цивільних училищ;

– духовні училища підпорядковувалися духовним академіям відповідних епархій;

– училища повинні бути поділені на стільки ступенів, скільки вимагало того духівництва.

Наступні параграфи закону торкалися утримання духівництва взагалі та духовних освітніх закладів зокрема. Було запропоновано розділити всі церковні парафії на класи, відповідно до прибутків та розташування, визначивши для кожного суму утримання. Фактично даний закон затвердив статут духовних училищ, з конкретизацією питань організації та підпорядкування, змісту навчання, утримання учнів та вчителів, терміну навчання, стипендіального забезпечення тощо. До того ж, за царським наказом, церкви та монастирі відтепер могли придбати ділянки землі в дар, або по заповіту, що сприяло поживленню церковного будівництва та покращенню матеріального стану служителів церков.

Два наступні укази (№23 123 «Про суми, потрібні на утримання духовних училищ та церковних приходів» та №23 124 «Про закінчення справ, цьому комітету доручених, та передачі до Комісії духовних училищ журналів та інших відомостей») свідчили про завершення першого етапу реформування церковної освіти початку XIX ст.

В державі було створено чотирьохступеневу систему духовної освіти: повітове духовне училище (грамота, основи церковнослов'янської мови та богослов'я); епархіальне училище (неповна середня освіта з богословським нахилом); семінарія (формально – середня богословська освіта, однак за рівнем гуманітарних та богословських знань, скоріше, неповна вища); духовна академія (їх було всього чотири, тут готували майбутніх архієреїв, професорів, викладачів семінарій та вчителів Закону Божого для гімназій). За новим статутом вперше було введено викладання російської мови як окремого предмету. За рахунок зменшення годин на вивчення латини, більше уваги було приділено вивченню церковнослов'янської та давньогрецької мов.

Перебудова духовної освіти відбувалася поступово. Першою реорганізацією процесу навчання підлягала Петербурзька академія, в якій вже в 1809 р. процес навчання відбувався за новими програмами, а перший випуск вихованців цього класу (1814 р.) переконав комісію у доцільності розповсюдження реформ на інші духовні освітні заклади. У 1814 р. було розроблено нові статuti, почалася реорганізація навчального процесу в Московській, а з 1819 р. – в Київській академіях.

27 серпня 1814 р. на підставі доповіді Комісії духовних училищ були затверджені доповнення до існуючих статутів [5, с. 885–888]. 30 серпня того ж року були офіційно затверджені нові статuti духовних академій (№25 673), духовних семінарій (№25 674), духовних повітових училищ (№25 675), духовних епархіальних училищ (№25 676). Таким чином було завершено реформування системи духовної освіти в Російській імперії початку XIX ст.

Уряд Олександра I всіляко намагався підтримати статус духовних освітніх закладів. 1817 р. до складу Міністерства народної освіти були включені канцелярія обер-прокурору Синоду та департамент у справах іноземних віросповідань, які раніше підпорядковувалися Міністру внутрішніх

справ. Об'єднане відомство отримало назву Міністерства духовних справ і народної освіти.

Наявність розбіжностей у вимогах до претендентів на певні посади, змусила царя в 1820 р. видати наказ «Про чини та переваги випускників духовних училищ», в якому були чітко прописані посадові вимоги для пошукувачів. Так, наприклад, професор духовної академії повинен бути з духовного стану, мати відповідну освіту та належати мінімум до 6-ого класу Табелю про ранги. Професор семінарії повинен мати ступінь магістра та чин не менше 9-ого класу за Табелем [6, с.441].

Указ №29 711 від 22 грудня 1823 р. є свідченням того, що уряд намагався контролювати не лише принципи організації та зміст духовної освіти, а й процес виховання учнів церковних шкіл.

Після реформи пожвавилось будівництво нових шкільних приміщень та гуртожитків; відчутно покращився матеріальний статус вчителів і вихованців, хоча коштів, що виділялися було явно недостатньо і не вистачало для всіх бажаних отримати освіту.

Прихід до влади в 1825 р. царя Миколи I ознаменувалося посиленням цензури та контролю. В 1826 р. було видано цензурний статут, який сучасники прозвали «чавунним». Встановлювався майже тотальний контроль за друкованою продукцією. Змінилося ставлення в державі до масонства та містицизму, не допускалося жодне проявлення живої богословської думки взагалі. Припинилася робота над перекладом Біблії російською мовою. Деякий час вихованням військово-освітніх закладів навіть забороняли читати Святе Письмо. Було посилено державний нагляд за церковними справами. Обер-прокурор Синоду отримав міністерські повноваження.

Вже у лютому 1827 р. було затверджено доповідь обер-прокурора Синоду «Про застосування статей Маніфесту 22 серпня 1826 р. до справ Комісії Духовних училищ», яка впорядковувала фінансові питання в церковних освітніх закладах [7, с.206–209].

Одним з діячів епохи царя Миколи I був новий обер-прокурор Синоду генерал-майор граф М.О. Протасов, який дивився на церкву з точки зору державної користі та бачив в ній одну з важливих основ влади. Він розповсюдив на церкву канцелярсько-військовий стиль керівництва, істотно збільшив кількість чиновників, запровадив посаду обер-секретарів, іноді, по-армійські, намагався керувати не лише церковними, а й богословськими справами [8, с.591–592].

М.Протасов підпорядкував собі ряд установ, які раніше знаходилися у відомстві Синоду: Духовно-навчальне управління (яке було створено на основі Комісії духовних училищ), рахункову частину Синоду (реорганізував її в Господарчий комітет). Однак, при цьому, Микола Олександрович опікувався престижем Синоду та не дозволяв представникам інших міністерств втручатися в церковні справи.

Ще у квітні 1828 р. завдяки старанням обер-прокурору Синоду в Російській імперії вводилася спеціальна духовна цензура. При кожній духовній академії створювалися цензурні комітети. При цьому, якщо столичним академіям (Московській та Санкт-Петербурзькій) доручався розгляд всіх духовних творів російською мовою або переклади на цю мову, то академії периферійного значення (Київська, Казанська) отримали можливість розглядати лише другорядні твори. У параграфі 18 означеного статуту (в ньому, до речі, було 100 параграфів!!!) подано перелік духовних творів та перекладів, до якого серед інших були включені: всі нові твори, які відносяться до церковного служіння та життєпису святих; твори або переклади, які містять частини Священного Писання; твори, зміст яких спрямовано на роз'яснення основних положень християнської віри та релігії; всі твори, переклади, підручники, які передбачається використовувати в духовних училищах тощо. «Усі твори з великими і малими недоліками у ґрунтовності думок, чистоті християнських помислів, повинні бути визнані марними, ... а тому не повинні бути схвалені» [9, с.484].

Протягом наступних кількох років держава намагалася реформувати внутрішнє життя духовних училищ, сподіваючись залучити до роботи в них вчителів та наставників світського звання, передбачаючи певні пільги та переваги по службі. Серед бажаних спеціалістів у повітових духовних училищах, окрім вчителів, були також і лікарі.

За ініціативою М.Протасова було розроблено «Статут духовних консисторій», затверджений в 1841 р. За новим статутом при єпархіальних архієреях створювалися дорадчі та виконавчі органи – консисторії, частину членів яких складали найбільш заслужені священники регіону, а іншу частину призначав особисто обер-прокурор Синоду. Консисторію очолював секретар, наділений величезними повноваженнями: він був практично незалежним від архієрея, при цьому сам мав можливість втручатися та змінювати рішення єпархіальних справ. Постановою Синоду були ліквідовані проміжні ланки між єпархіальною владою та благочинними – повітові духовні правління, які мали назву протопопії. Пункт 14 статуту передбачав відкриття в кожній єпархії парафіяльного духовного училища, а також необхідність «... заохочувати парафіяльне духовенство до введення і підтримки при церквах училищ, у вигляді простому і пристосованому до народного побуту, для навчання дітей поселення читанню, письму, молитвам і початкам Катехізису» [10, с.223]. Подібні училища пропонувалося відкривати також при чоловічих та жіночих монастирях. Крім того, за М.Протасова межі єпархій були приведені у відповідність з адміністративним поділом імперії на губернії, відкрито ряд нових єпархій, серед яких і Херсонська. До середини 40-х рр. XIX ст. у духовних навчальних закладах з'явилися предмети, дуже потрібні сільському пастирю – землеробство та медицина.

Протягом наступних років правління Миколи I вийшло ще декілька законодавчих актів, які регламентували внутрішнє життя духовних училищ, права та обов'язки випускників духовних академії та семінарії.

Новий імператор Олександр II приступив до здійснення радикальних реформ, що були покликані перебудувати Росію. Серед інших було поставлено питання й про реформи православної церкви. Порядок церковного управління, що існував за Миколи I, викликав різносторонню критику. Так, Київській митрополит Арсеній зазначав, що «ми живемо в час жорстоких гонінь на віру та церкву», відомий громадський діяч Костянтин Аксаков висловлював думку про необхідність запровадження свободи церковного друку. Всеюго за часів правління Олександра II було видано понад 20 урядових указів щодо духовних освітніх навчальних закладів імперії.

У 1856 р., скориставшись тим, що архієреї приїхали до Москви на коронацію Олександра II, митрополит Московський Філарет провів раду російського єпископату, на якому було прийнято рішення відновити роботу з перекладу Біблії російською мовою. Враховуючи той факт, що Росія продовжувала участь у Східній (Кримській) війні, Олександр II всіма засобами намагався залучити студентів і випускників духовних семінарій та академії до військової служби. Підтвердженням цього є закони про «Права у військовій службі магістрів і кандидатів духовних академії», «Права студентів духовних семінарій, які вступили до військової служби до указу Сенату 18 липня 1856 р.». Цілий ряд законодавчих актів було присвячено питанням підвищення дисципліни у духовних закладах освіти, контролю над ними, посиленню цензури.

З середини 60-х рр. XIX ст. стали регулярно проводитися єпархіальні депутатські з'їзди, на яких регіональне духовництво обговорювало стан справ церковно-освітнього сегменту, контролювало витрати коштів на освітні заклади.

У 1865 р. посаду обер-прокурору Синоду зайняв граф Д.А. Толстой, який невдовзі отримав такий вплив на хід церковних справ, що всі почали згадувати часи Голіцина та Протасова. Д.Толстой відновив досвід «подвійного міністерства» – він суміщав посаду обер-прокурора зі службою міністра народної освіти. Його консервативність в освітніх справах був реалізований у відомій постанові про «кухарчиних дітей», що закріплювала становий характер освіти.

За Д.Толстого значно збільшився вплив держави на церкву. Він поставив під контроль організацію освіти на селі. Намагаючись віддалити церкву від цього процесу в гімназіях було значно зменшено навчання Закону Божого. Для укріплення влади в 1865 р. було введено посаду помічника (товариша) обер-прокурора з правами заступника міністра. Для упорядкування законодавчої та судової діяльності Синоду в 1868 р. було почато видання «Повного зібрання постанов і розпоряджень по відомству Православного сповідання Російської імперії».

У 1867 р. в галузі єпархіального управління були проведені важливі зміни – відмінявся поділ різних єпархій на три класи, а титули архієреїв були переведені до їх особистих переваг, без всякого відношення до достоїнства єпархії. Крім того, підкреслюючи своє лояльне ставлення до духовництва в цілому, в цьому році духовні академії отримали право виписувати з-за кордону книжки та періодичні видання навчального змісту без попереднього розгляду цензури [11, с.495–496].

30 травня 1869 р. було затверджено новий статут православних духовних академії. За цим статутом вони склалися з трьох відділень: богословського, церковно-історичного, церковно-практичного [12, с.545]. Студентом духовної академії могла стати особа чоловічої статі з будь-якого стану. До того ж, на лекції до академії крім студентів, що навчалися за державний кошт, могли зараховуватися й вільні слухачі. При цьому, плата за навчання не бралася ні з тих, ні з інших.

Після вбивства Олександра II на престол зійшов його син Олександр III, роки правління якого супроводжувалися контрреформаційними заходами. Головним радником царя був відомий державний діяч Росії К.П. Победоносцев, призначений у 1880 р. обер-прокурором Синоду. На відміну від попередників, Костянтин Петрович негативно відносився до ідеї європеїзації російського життя, вважаючи західну цивілізацію катастрофою для Росії. Обер-прокурор Синоду свято вірив у патріархальність та стихійну мудрість народу, а православну церкву вважав «живою загальнонародною установою», яка базується на традиційних цінностях. К.Победоносцев не довіряв ієрархії, побоюючись її самостійності та ініціативи, занадто великого впливу її на народ, тому виступав за жорстоку урядову опіку єпископату.

У 1883 р. за К.Победоносцева відбулися важливі зміни в управлінні військовим духовництвом. Воно зосереджувалося в особі одного головного священника гвардії, гренадерів, армії та флоту замість трьох головних священників, як це було раніше. У 1890 р. вийшло нове положення про військове духовництво. Головний священник отримав назву протопресвітера військового та морського духовництва, при ньому затверджувалося правління з 3-х штатних та 2-х позаштатних членів.

За царювання Миколи II продовжилися зміни в житті російської православної церкви. В 1902 р. було введено статут про пенсії священно- та церковнослужителям, видані правила збереження пам'яток церковної старовини. За період 1894–1912 рр. в Росії було побудовано 7 546 храмів (не враховуючи значної кількості каплиць та молитовних будинків), відкрито 211 нових чоловічих та жіночих монастирів.

Таким чином, духовна освіта в Російській імперії завжди перебувала під пильним наглядом держави. Протягом XVIII–XIX ст. російські імператори особисто контролювали процес становлення та розвитку духовно-освітніх закладів. У часи, коли світська освіта існувала у зародку, саме парадіяльні школи, духовні семінарії та академії склали основу державної освітньої системи. Статути та інші види документів регламентували роботу, фінансування цих закладів. Розробка та прийняття нових документів щодо діяльності духовно-освітніх закладів була тісно пов'язана з основами тієї політики, яку проводила російська імперська влада.

Список використаних джерел

1. Грозний Д.А. Реформування Російської православної церкви на Півдні України в другій половині XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Д.А. Грозний. – О., 2008; Голдакова К.А. Правове та соціальне положення православного духовництва у XIX ст. в контексті правових відносин державної влади з церквою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Голдакова К.А. – Х., 2011; Діанова Н.М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII–початок XX ст.): монографія / Наталія Миколаївна Діанова. – О.: Фенікс, 2012. – 317 с.

2. О преподавании в духовных училищах врачебных наук, для замены недостатка в селениях врачебных заведений учреждений / Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). Собрание I. – Т. XXVII. – №20334 – 17 июля 1802 г.

3. О заведении в семинариях обучения медицинским наукам / ПСЗРИ. Собрание I. – Т. XXVII. – №20346. – 24 июля 1802 г.

4. О усовершенствовании духовных училищ; о начертании правил для образования сих училищ и составлении капитала на содержание духовенства / ПСЗРИ. Собрание I. – Т. XXX. – №23122. – 26 июня 1808 г.

5. О дополнительных правилах к уставам о духовных училищах / ПСЗРИ. Собрание I. – Т. XXXII. – №25658 а. – 27 августа 1814 г.

6. О чинах и преимуществах обучающихся в духовных училищах / ПСЗРИ. Собрание I. – Т. XXXVII. – №28413 – 9 сентября 1820 г.

7. О приложении статей всемилостивейшего Манифеста 22 августа 1826 года к делам Комиссии Духовных Училищ / ПСЗРИ. Собрание II. – Т. II. – №928. – 26 февраля 1827 г.

8. О сокращении делопроизводства по Синодальным Конторам и Консисториям / ПСЗРИ. Собрание II. – Т. VII. – №5585. – 31 августа 1832 г.

9. Устав о Духовной цензуре / ПСЗРИ. Собрание II. – Т. III. – №1981. – 22 апреля 1828 г.

10. Устав Духовных консисторий / ПСЗРИ. Собрание II. – Т. XVI. – №14409. – 27 марта 1841 г.

11. О предоставлении духовным академиям православного ведомства права выписывать из-за границы книги и периодические издания учебного содержания без предварительного цензурного рассмотрения / ПСЗРИ. Собрание II. – Т. XLII. – №44569. – 14 мая 1867 г.

12. Устав православных духовных академий / ПСЗРИ. Собрание II. – Т. XLIV. – №47154. – 30 мая 1869 г.

References

1. Groznyy D.A. Reformuvannya RoslyskoYi pravoslavnoYi tserkvi na Pivdni UkraYini v drugly polovini XIX – pochatku XX st.: avtoref. dis. ... kand. Ist.nauk: 07.00.01 «Istorlya UkraYini» / D.A. Groznyy. – O., 2008; Goldakova K.A. Pravove ta sotsialne polozhennya pravoslavno duhovnitstva u XIX st. v konteksti pravovyh vldnosin derzhavnoYi vladi z tserkvoyu: avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01 / Goldakova K.A. – H., 2011; Dianova N.M. Vnesok vischogo pravoslavno duhovenstva PivdenoYi UkraYini u rozvitok IstorichnoYi nauki I osvIti (kInets HVIII–pochatok HH st.): monograflya / Natallya MikolaYivna Dianova. – O.: FenIks, 2012. – 317 s.

2. O prepodavanii v duhovnyih uchilischah vrachebnyih nauk, dlya zameny nedostatka v seleniyah vrachebnyih zavedenii uchrezhdeniy / Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii (dall – PSZRI). Sobranie I. – T. XXVII. – №20334 – 17 iyulya 1802 g.

3. O zavedenii v seminariyah obucheniya meditsinskim naukam / PSZRI. Sobranie I. – T. XXVII. – №20346. – 24 iyulya 1802 g.

4. O usovershenstvovanii duhovnyih uchilisch; o nachertanii pravil dlya obrazovaniyah sih uchilisch i sostavlennii kapitala na soderzhanie duhovenstva / PSZRI. Sobranie I. – T. XXX. – №23122. – 26 iyunya 1808 g.

5. O dopolnitelnyih pravilah k ustavam o duhovnyih uchilischah / PSZRI. Sobranie I. – T. XXXII. – №25658 a. – 27 avgusta 1814 g.

6. O chinah i preimuschestvah obuchayuschih v duhovnyih uchilischah / PSZRI. Sobranie I. – T. XXXVII. – №28413 – 9 sentyabrya 1820 g.

7. O prilozenii statey vsemlostiveyshego Manifesta 22 avgusta 1826 goda k delam Komissii Duhovnyih Uchilisch / PSZRI. Sobranie II. – T. II. – №928. – 26 fevralya 1827 g.

8. O sokraschenii deloproizvodstva po Sinodalnym Kontoram i Konsistoriyam / PSZRI. Sobranie II. – T. VII. – №5585. – 31 avgusta 1832 g.

9. Ustav o Duhovnoy tsenzure / PSZRI. Sobranie II. – T. III. – №1981. – 22 aprelya 1828 g.

10. Ustav Duhovnyih konsistoriy / PSZRI. Sobranie II. – T. XVI. – №14409. – 27 marta 1841 g.

11. O predostavlenii duhovnyim akademiym pravoslavnogo vedomstva prava vypisyivat iz–za granitsy knigi i periodicheskie izdaniya uchebnogo sodержaniya bez predvaritel'nogo tsenzurnogo rassmotreniya / PSZRI. Sobranie II. – T. XLII. – №44569. – 14 maya 1867 g.

12. Ustav pravoslavnyih duhovnyih akademiym / PSZRI. Sobranie II. – T. XLIV. – №47154. – 30 maya 1869 g.

* * *

УДК 343.2/.7:343.14:930.253

Зінченко П.В., аспірант, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), zinchenkopv@gmail.com

Кримінальні справи у Київській судовій палаті як історичне джерело

Розглянуто кримінальні справи в фондах Київської судової палати і оцінено їх інформативний потенціал. Кримінальні справи зберігаються у фонді прокурора Київської судової палати Центрального Державного історичного архіву України в місті Києві. Вони є важливим джерелом, яке висвітлює для нас криміногенну ситуацію на території України та роботу жандармських та судових установ Російської імперії кінця XIX – початку XX.

Ключові слова: кримінальні справи, Київська судова палата, фонди, історичне джерело, ЦДІАК.

Zinchenko P.V., Graduate stud. Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), zinchenkopv@gmail.com

Criminal cases of Kiev Trial Chamber as a historical source

In this article it was considered the information potential of such documents as criminal cases of Kyiv Trial chamber. These materials are stored in the foundation of Kiev Trial chamber (№318) and the foundation of the Prosecutor of Kyiv Trial chamber (№317).

Criminal cases can tell the researcher about the socio – political life in Ukraine during the late 19th – early 20th century, as most of the cases are politically motivated.

Covering a large amount of information these documents, however, is rather superficial and it is hard to find an in–depth description of this or that particular case. For Ukrainian researchers that is a problem to find out and distinguish those cases which involves the national movement of 19 – early 20th century that was in Ukraine. Besides, for working with these documents it needs to work constantly with a legislative documents of the Russian Empire, as the documents are rarely indicated, for what the person was detained. It is reported only a number of the articles in the legislation.

However, despite of some problems, criminal cases is an important source of the history of Ukraine in late 19th – early 20th century.

Keywords: criminal cases, Kiev Trial Chamber, funds, historical source, CDAK.

Зінченко П.В., аспірант, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), zinchenkopv@gmail.com

Уголовные дела в Киевской судебной палате, как исторический источник

Рассмотрено уголовные дела в фондах Киевской судебной палаты и оценено их информационные потенциал. Уголовные дела сохраняются в фонде прокурора Киевской судебной палаты Центрального государственного исторического архива в городе Киеве. Они являются важным источником, который освещает для нас криминальную ситуацию на территории Украины и деятельность жандармских и судебных учреждений Российской империи конца XIX – начала XX века.

Ключевые слова: криминальные дела, Киевская судебная палата, фонды, исторический источник, ЦДІАК.

Дослідження архівних фондів, в яких зберігаються матеріали судових та поліційних установ Російської імперії, за радянських часів було орієнтовано на вивчення революційного руху: його організацій, діяльності, розвитку. З появою незалежної України головний акцент досліджень змістився на український національний рух. Вивчення ж криміногенної ситуації на території Російської імперії завжди залишалося на другому плані. Хоча архівні матеріа-

ли про цю сторону тодішнього суспільного життя є вкрай важливими та цікавими для сьогодення, оскільки допомагають більш повно описати картину соціально–економічної ситуації в Російській імперії, дають можливість порівняти, чи одні й ті ж причини в ті часи і в наші дні штовхали людей на слизький шлях, чи суттєво змінилися методи боротьби правоохоронних органів із злочинністю. Дослідження цієї теми ми розпочнемо з опрацювання фондів Київської судової палати.

Історіографія вивчення даного питання вкрай обмежена. В Україні цим займалися переважно юристи, але їхні роботи не претендують на глибоке історичне дослідження. В останні роки існування СРСР та після його розпаду в своїх працях питання криміногенної ситуації висвітлювали переважно російські вчені, зокрема, такі науковці, як Л.І. Земцов [8], С.Н. Главінська [12] та С.С. Остроумов [11]. Торкається цього питання і П.А. Зайончковський [10]. Але глибокої системної роботи з кримінальним архівом не проводилось.

У даній статті ми розглянемо, які документи про криміногенну ситуацію в Російській імперії зберігаються у фондах Київської судової палати. Основна мета проведеного дослідження – з'ясувати, наскільки наявні архівні фонди є інформативними щодо згаданого тематики.

Київська судова палата розглядала справи не лише політичного і революційного характеру, але і кримінального. Також в архівах збереглися документи, що стосуються боротьби зі злочинністю. Але все ж таки в описах фондів 317 і 318 ЦДІАК України в основному зафіксовані матеріали, які стосуються в першу чергу політичної обстановки в Україні під час перебування її в складі Російської імперії. Отож з помірних тисяч матеріалів доводиться майже інтуїтивно вишукувати поодинокі документи, що стосуються ведення кримінальних справ.

Досліджуючи ці матеріали, не можна не відзначити односторонність документів. Всі вони в першу чергу стосуються самого факту злочину, його розслідування і покарання зловмисників. Кримінальні елементи не випускали програмових документів, не переслідували мету зміни державного устрою або покращання життя соціального прошарку чи національної меншини в рамках імперії. Основний інформативний потенціал матеріалів, що стосуються кримінальних справ, полягає в тому, що вони дають можливість дослідити криміногенну ситуацію в Російській імперії, причини її погіршення та реакція на це владних структур.

Як відомо, злочини здійснюються поодинокими злочинцями чи кримінальними угрупованнями з метою заволодіння матеріальними цінностями. Також вони можуть бути результатом особистих чи побутових конфліктів, елементарної необережності. Документи фонду 317 змальовують картини практично всіх згаданих різновидів злочинних дій. Тут зберігається 7 справ, що стосуються кримінальних злочинів. Не дивлячись на таку малу кількість, досліднику є над чим працювати, оскільки кожна справа налічує біля сотні сторінок.

Документ, датований 11 лютим 1916 року, розповідає нам про селянина Івана Рилькова, який звинувачувався в замаху на вбивство урядника 2–ої сотні 2 Кавказського полку Кубанського козацького війська Сергія Пенькова на ґрунті ревнощів: останній спокусив дружину Рилькова. Обвинувачуваний стріляв у Пенькова і окрім цього зізнався, що хотів убити й свою другу половину. Йому було передбачене покаранні згідно з 9 (замах на скоєння злочину – 3.П. [12,с.12]) та 3 частина 1453 статті (умисне вбивство – 3.П. [12,с.700]) Уложення про покарання [1,арк.3–4].

У листі прокурора Київського окружного суду до прокурора Київської судової палати повідомляється про напад чотирьох озброєних невідомих на помешкання єврея Боруса Тиклиса і вбивство його шурина Лейзора Маркова. Нападники забрали 460 рублів [1,арк.32]. Подібних справ (пограбування, вбивства на побутовому ґрунті тощо) досить багато. Але, на нашу думку, вони не варті особливої уваги, бо не містять гідної інформації.